

PRAVA, OBAVEZE I ODGOVORNOSTI U OBEZBEĐENJU I SPROVOĐENJU ZAŠTITE NA RADU

Prava, obaveze i odgovornosti radnika, direktora i poslodavaca

Član 50.

Radnik je dužan da radi sa punom pažnjom radi bezbednosti svog života i zdravlja, kao i života i zdravlja ostalih radnika na koje njegov rad može da ima štetno dejstvo, da se pridržava utvrđenih mera zaštite na radu, da pravilno rukuje oruđima za rad, opasnim materijama i postupa po uputstvu proizvođača, po uputstvu za bezbedan rad koje utvrdi preduzeće, i da se stara o sprovođenju i unapređivanju zaštite na radu.

Radnik ima pravo i obavezu da namenski koristi sredstva i opremu lične zaštite, da pažljivo rukuje njima i da ih održava u ispravnom stanju.

OBAVEZE RADNIKA U VEZI SA ZAŠTITOM NA RADU

Iz ovog člana nazire se niz obaveza koje ima i sam zaposleni radnik na radnom mestu u vezi sa zaštitom na radu:

1. da radi sa punom pažnjom radi sopstvene bezbednosti ostalih radnika;
2. da se pridržava utvrđenih mera zaštite na radu;
3. da pravilno rukuje oruđima za rad i postupa po uputstvu proizvođača i uputstvu za bezbedan rad preduzeća;
4. da pravilno rukuje opasnim materijama i pridržava se uputstva za bezbedan rad i skladištenje istih;
5. da se stara o sprovođenju i unapređenju zaštite na radu;
6. da namenski koristi sredstva i opremu lične zaštite, da pažljivo rukuje njima i održava ih u ispravnom stanju.

Za nepridržavanje propisanih obaveza iz člana 50. ovog Zakona, radnik rizikuje mandatno kažnjavanje po članu 65. ovog Zakona. Mandatna kazna je simboličnog iznosa i ima više vaspitnu svrhu, a vrlo je bitno da se zna da se nepridržavanje nekih obaveza iz člana 50. u određenim okolnostima može tragično da završi, ne samo po izvršiocu koji je skrivio, već i za veći broj radnika. Primeri za ovu konstataciju su se dešavali u hemijskoj industriji i namenskoj proizvodnji, kada se nisu poštovala tehnološka uputstva.

1. Rad uz veliku pažnju

Rad uz veliku pažnju podrazumeva obavljanje poslova uz pažnju i koncentraciju, ali isto tako podrazumeva i kretanje uz koncentraciju, kako u proizvodnim pogonima, tako i galerijama, stepeništima. Uz veliku pažnju mora se raditi sa ručnim alatom na električni pogon, obavljati poslove u blizini delova pod naponom, penjati se i silaziti niz lestve, rukovati industrijskim transportnim sredstvima, raditi na visini i dubini, kao i u blizini dubokih otvora i sl.

Nesporno je da se i broj povreda može smanjiti ako svaki pojedinac, koji radi na gore pomenutim ili sličnim poslovima, iste obavlja uz punu pažnju i koncentraciju, ali isto tako ne treba zaboraviti i organizatore proizvodnje i rukovodno osoblje, počev od predradnika i poslovođa, koji su stalno sa radnicima, tako da i njihov doprinos smanjenju povreda zbog nepažnje ne treba isključiti. Poslovođe i predradnici, pošto su stalno sa radnicima, podrazumeva se da im poznaju narav i navike, nekad se sažive sa njihovim kućnim problemima, pa je velika verovatnoća da mogu da otkriju da je nekog dana neko od radnika indisponiran i da ne može da se skoncentriše, pa se u tom slučaju neće slati na poslove velikog rizika i gde je potrebna velika pažnja i koncentracija.

2. Poštovanje propisanih mera zaštite na radu

Propisane mere zaštite na radu uglavnom proizilaze iz Pravilnika državne regulative, zatim tu dolaze i interni propisi preduzeća i tehnološka uputstva, koja su često itekako u vezi sa zaštitom, jer bi u suprotnom moglo doći do akcidenta, pa i težih udesa.

Ovde ne manju odgovornost imaju organizatori proizvodnje i rukovodeći radnici, jer su isto dužni da prate da li se radnici pridržavaju propisanih mera zaštite, a da protiv onih koji to ne čine preduzimaju mere u okviru svojih ovlašćenja.

Najbolji primer za ovu tačku je rad u elektroenergetskom postrojenju u beznaponskom stanju. Za ovaj rad su propisane mere zaštite, prvo Pravilnikom o opštim merama zaštite na radu od opasnog dejstva električne struje u objektima za rad, radnim prostorijama i na gradilištima (Službeni glasnik RS, br.21/89), zatim propisanim standardom elektroprivrede i internim propisima elektroprivrednih preduzeća. Iako su ovde mere zaštite propisane savršeno precizno i jasno, i danas stižu izveštaji o stalnim povredama u elektroenergetskim postrojenjima zbog nesprovođenja propisanih mera zaštite. Iz dosadašnje prakse u vezi sa ovim akcidentima, može se zaključiti da su odgovornosti za ove akcidente bile uglavnom podeljene između samih radnika izvršilaca i rukovodilaca, jer su jednostavno tolerisali nepridržavanje propisanih mera zaštite, pogotovu što je u ovim poslovima to lako vidljivo.

U proizvodnji eksploziva, vrlo su bitna tehnološka uputstva koja se moraju striktno poštovati, jer u protivnom dolazi do akcidenata sa ljudskim žrtvama.

Na smanjenju povreda iz ove tačke, veliki doprinos može dati potpunije osposobljavanje za bezbedan rad sa ukazivanjem na pojave koje su nastale kada se nisu poštovale propisane mere zaštite na radu. Suvoparno ukazivanje propisane mere zaštite teško se pamti, a brzo zaboravlja, a ukazivanje na tragične primere, uz dobro obrazloženje, ostaje u trajnom sećanju, pa će i verovatnoća da se neko upusti i veliki rizik i to ponovi, biti znatno smanjenja.

3. Pravilno rukovanje oruđima za rad

Nepravilnim rukovanjem oruđima za rad mogu nastati povrede samog rukovaoca, a mogu nastati i povrede drugih radnika, pa je stoga potrebno da se rukovaoci mašina i uređaja pridržavaju uputstva proizvođača mašine ili uređaja. Nepravilnim rukovanjem mašinom mogu nastati povrede na radu, ali isto tako mogu da nastanu havarije sa velikim materijalnim štetama na mašinama, štete na gotovim proizvodima i sirovinama. Imajući sve ovo u vidu, vlasnici moderne i savremene industrije, koristeći napredak tehnike i posebno elektronike, inicirali su krupna unapređenja i inovacije koje su u velikoj meri isključile "faktor čovek".

Kod ovih tehnoloških linija i kada bi neko hteo da načini pogrešnu operaciju, ne bi mogao zbog ugrađenih blokada. Primer, da se unapređenja u ovoj oblasti mogu naći i tamo gde je malo ko verovao, je automatska stolarska mašina za izradu grđevinske stolarije. Svi znamo da su stolarske mašine za zaštitu ozloglašene, jer su puno prstiju i šaka unakazile, pa je malo ko verovao da se ovde može šta inovirati. Međutim, konstruisana je automatska mašina koja izvodi više operacije (seče, buši), a o povredama se ne može ništa reći, jer je mašina oklopljena, i sa jedne strane ulaze letve, a sa druge strane izlaze obrađeni komadi, elementi za montažu građevinske stolarije, koji se izrađuju po zatom programu.

Ne treba zaboraviti da je još uvek daleko veći broj mašina i proizvodne opreme na kojima nije došlo do značajnog usavršavanja i inovacija, tako da je tu ostao i dalje primaran faktor čovek, pa i obaveza rukovaoca da pravilno rukuje oruđima za rad.

4. Pravilno rukovanje opasnim materijama

Za pravilno rukovanje opasnim materijama bitna je pretpostavka da su rukovaoci osposobljeni za bezbedan rad, a posebno da poznaju karakteristike istih, kako bi se u svim fazama rada primenjivale mere zaštite.

Član 51.

Kolektivnim ugovorom utvrđuju se koja sredstva i opreme lične zaštite pripadaju radniku.

Preduzeće je dužno da radniku izda na upotrebu sredstava i opremu lične zaštite iz stava 1. ovog člana.

OBAVEZE PREDUZEĆA U VEZI SA NABAVKOM I IZDAVANJEM OPREME I SREDSTAVA LIČNE ZAŠTITE

Iz ovog člana za prduzeće proizilaze dve obaveze u vezi sa sredstvima i opremom lične zaštite. Prva obaveza je da, polazeći od svog proizvodnog procesa i uslova rada, kolektivnim ugovorom utvrdi sredstva i opremu lične zaštite koje pripadaju svakom zaposlenom radniku. Druga obaveza preduzeća je da, posle nabavke sredstava i opreme lične zaštite, iste izdaje radnicima.

Kada je u pitanju prva obaveza pred preduzeće, dolaze tri ključna problema i to:

- pokušati da se za svako radno mesto iznađu i predvide sva sredstva lične zaštite;
- pokušati da se nabave kvalitetna sredstva lične zaštite izrađena u skladu sa JU standardima, odnosno propisana javnom ispravom za opremu za koju ne postoje JU standardi, i
- pokušati da se u skladu sa intenzivnošću korišćenja i preporuke proizvođača odredi što realniji rok trajanja sredstava i opreme lične zaštite.

Uobičajena je praksa da preduzeća sastavljaju tabelarni prilog u kojem se nalaze radna mesta i spisak sredstava i opreme lične zaštite koje odgovaraju radnom mestu i sa rokovima trajanja istih.

Postavlja se pitanje kako iznaći i utvrditi sva sredstva zaštite za radno mesto.

Odgovori na ovo pitanje bili bi sledeći:

- dobro poznavanje svih radnih operacija koje se obavljaju u preduzeću;
- dobro poznavanje uslova rada u preduzeću;
- raspolaganje podacima o merenju fizičkih i hemijskih štetnosti;
- dobro poznavanje pravilnika gde se preporučuje korišćenje sredstava zaštite, a naročito Pravilnika o sredstvima lične zaštite na radu i ličnoj zaštitnoj opremi ("Službeni list SFRJ", br.35/69), kao i Pravilnika o opštim merama zaštite na radu od opasnog dejstva električne struje u objektima namenjenim za rad, radnim prostorijama i na radnim mestima ("Službeni list SRS", br.21/89).

Preduzeća koja angažuju radnike na privremeno ili privremene poslove, dužna su da i za te radnike obezbede sredstva i opremu zaštite.

U cilju praćenja izvršenja obaveze iz stava 2. ovog člana, a to je stavljanje sredstava i opreme lične zaštite radnicima na upotrebu, uobičajeno je vođenje evidencije za svakog zaposlenog o primljenim sredstvima i opremi lične zaštite, a prijem se potvrđuje svojeručnim potpisom.

Za nesprovođenje odredbi člana 51. predviđene su prekršajne sankcije iz člana 62. tačke 26a. Sankcije su predviđene za pravno lice, kao i poslodavca koji nema status pravnog lica.

Član 52.

Radnik je dužan da se pre početka rada na određenom radnom mestu upozna sa propisima i merama zaštite u vezi sa radom i sa organizovanjem i sprovođenjem zaštite na radu u preduzeću i podvrgne proveri osposobljenosti za bezbedan rad.

OBAVEZA RADNIKA NA OSPOSOBLJAVANJE ZA BEZBEDAN RAD

Prvi Zakon o zaštiti na radu sadržao je obavezu preduzeća da svaki radnik bude osposobljen za bezbedan rad teorijski i praktično, kako za rad na svom radnom mestu, tako i svakom drugom radnom mestu posle preraspoređivanja. Ovu obavezu za preduzeće sadržali su svi dosadašnji Zakoni o radu, pa i sada važeći.

U početnoj fazi sprovođenja ranijih Zakona o zaštiti na radu, ubrzo se zapazilo da nisu mogle da budu sprovedene zakonske odredbe prema kojima radnik ne može da otpočne sa radom pre nego što bude osposobljen za bezbedan rad i prođe proveru znanja, ne zato što se preduzeće oglušilo na zakonske odredbe, već zato što se osposobljavanju za bezbedan rad i proveru znanja nisu odazivali svi radnici. Nesporno je da je tu bilo i opravdanih odsustvovanja npr. zbog bolesti, ali je sigurno bilo i neopravdanih. Na učestala upozorenja iz preduzeća, najnoviji Zakon o zaštiti na radu, uvodi obavezu i za radnike da se odazivaju na, u preduzećima organizovano osposobljavanje, i zaštite na radu i proveru znanja.

Za neodazivanje radnika osposobljavanju iz zaštite na radu i proveru znanja, predviđeno je, članom 65. tačka 2. Zakona o zaštiti na radu, izricanje novčane kazne na licu mesta. Kaznu izriče inspektor rada.

Član 53.

Radnik koji radi na radnom mestu sa posebnim uslovima rada dužan je da obavi lekarski pregled na koji ga upućuje preduzeće.

OBAVEZA NA LEKARSKI PREGLED

Preduzeće je dužno da poštuje obaveze koje proističu iz odredaba člana 32. do 35. Zakona o zaštiti na radu i da svakog radnika koji radi na radnom mestu sa posebnim uslovima rada uputi na prethodni, odnosno periodični lekarski pregled.

O izvršenju takve obaveze preduzeća posebno se stara direktor preduzeća ili poslodavac, odnosno odgovorni radnik u preduzeću (upravnik pogona, šef gradilišta, poslovođa i drugi). Ovi rukovodioci vode računa da se na određeno radno mesto pod posebnim uslovima rada, raspoređuje samo radnik koji ispunjava posebne uslove, odnosno da se radniku koji takve uslove ne ispunjava, zabrani dalji rad na takvom radnom mestu (vidi član 55. stav 1. i 2. tačka 4. Zakona o zaštiti na radu.).

Odredbama člana 65. stav 1. tačka 3. Zakona o zaštiti na radu (kaznene odredbe), predviđena je i odgovornost, odnosno sankcija, za radnika koji se ne podvrgne, odnosno ne obavi prethodni ili periodični lekarski pregled na koji ga je uputilo preduzeće, u skladu sa obavezama iz člana 53. Zakona o zaštiti na radu.

Član 54.

Radnik je dužan da odmah obavesti odgovornog radnika o kvarovima ili drugim nedostacima koji bi mogli ugroziti bezbednost na radu.

Odgovorni radnik je dužan da preduzima mere za otklanjanje kvarova ili drugih nedostataka koji bi mogli ugroziti bezbednost na radu.

OBAVEZA PRIJAVLJIVANJA KVARA ILI DRUGIH NEDOSTATAKA

Pravovremeno i efikasno otklanjanje kvarova ili nedostataka na oruđima za rad, instalacijama i slično, koji bi mogli da ugroze bezbednost na radu, zavisi od toga koliko odgovorni radnik u preduzeću, odnosno odgovarajuća služba (održavanja, zaštite na radu i dr.) o njima znaju.

Zato je svakom radniku dužnost da odgovarajućem rukovodiocu (odgovornom radniku) prijavi zapažene kvarove ili druge nedostatke na mašinama, alatima, uređajima,

instalacijama, sredstvima i opremi lične zaštite i drugo, za koje smatra da mogu ugroziti bezbednost na radu.

Kad radnik prijavi pomenute kvarove ili druge nedostatke, odgovorni rukovodilac u preduzeću (odgovorni radnik), kome su kvarovi prijavljeni, obavezan je da preduzme mere za njihovo otklanjanje.

Prema tome, ispunjavanje obaveze radnika da prijavi zapažene kvarove ili nedostatke, odnosno, odgovornog rukovodioca da se prijavljeni kvarovi ili nedostaci otklone, neophodne su pretpostavke za bezbedne uslove.

Član 54a.

Direktor je dužan da utvrdi:

1. obim, način i rokove pregleda i ispitivanja oruđa za rad, električnih instalacija i instalacija fluida, postupak njihovog održavanja u ispravnom stanju i vođenja evidencije o održavanju (član 22.stav3.);
2. način sprovođenja i primene mera zaštite na radu, utvrđenjih u smislu člana 37.tačka 7.ovog zakona;
3. način osposobljavanja radnika koji obavljaju poslove zaštite na radu(član 39.stav2.);
4. program o osposobljavanju radnika za bezbedan rad (član 40.stav1.);
5. slučajeve i način provere radnika pod uticajem alkohola i drugih sredstava zavisnosti (član 56.stav 2.).

ODGOVORNOST DIREKTORA PREDUZEĆA

Zakonom o radnim odnosima Republike Srbije ("Službeni glasnik RS", br.55/96), odredbama člana 137., data su ovlašćenja direktoru preduzeća, bez obzira da li je preduzeće u društvenoj, mešovitoj ili privatnoj svojini.

U vezi sa ovlašćenjima direktora, koja mu pripadaju na osnovu odredaba Zakona o preduzećima i Zakona o radnim odnosima, Zakon o zaštiti na radu član 54a. propisuje obaveze direktora u ovoj oblasti.

Ako se pođe od odredaba člana 63. Zakona o preduzećima ("Službeni list SRJ" br.29/96), da je direktor prva ličnost preduzeća, i da on organizuje i rukovodi radom i poslovanjem preduzeća, i člana 2. Zakona o zaštiti na radu da je "zaštita na radu sastavni deo organizacije rada i radnog procesa", logično je da se direktoru preduzeća propišu i obaveze za zaštitu radnika, očuvanje njihovog zdravlja, života i radne sposobnosti.

Članom 6. Zakona o zaštiti na radu, propisana je obaveza preduzeća za preduzimanje brojnih mera za zaštitu i bezbednost radnika, kao i za sprečavanje profesionalnih oboljenja. Nameće se zaključak da je, za ukupnu politiku preduzeća, dakle za zaštitu na radu, najodgovorniji direktor.

1. Po ovom članu, direktor je dužan da aktom propiše obim, način i rokove pregleda i ispitivanja oruđa za rad, električnih instalacija i instalacija fluida, postupak njihovog održavanja u ispravnom stanju i vođenje evidencije o održavanju.

Pregled i ispitivanje oruđa za rad i instalacija i njihovo održavanje u ispravnom stanju, sa aspekta zaštite na radu, ima prvorazredan značaj. Kada se govori o zanačaju ispravnosti oruđa za rad i instalacija, mora se imati u vidu član 21. ovog Zakona, po kome je propisan uslov da preduzeće može da koristi radne i pomoćne prostorije, sa pripadajućim instalacijama, uređajima i opremom, kao i oruđa za rad, jedino ako odgovaraju propisima o zaštiti na radu, JU standardima i tehničkim normativama i ako se redovno održavaju, o čemu se vodi stalna evidencija.

Pravilno održavanje oruđa za rad i instalacija, ima i ekonomski značaj, jer direktno utiče na vek, odnosno vremenski period korišćenja oruđa i instalacija, kao i na stepen iskorišćenja, odnosno produktivnost oruđa.

Da bi se otklonila dilema da li direktor, opštim aktom, treba da uredi i održavanje i ispitivanja oruđa za rad na mehanizovani pogon, za koja je posebnim pravilnikom (član

23. Zakona o zaštiti na radu) propisano da se podvrgavaju periodičnim pregledima i ispitivanjima, odgovor je potvrđan.

Ovakva tvrdnja temelji se baš na članu 21. po kome preduzeće može da koristi instalaciju, odnosno, ono oruđe za rad, koje je u ispravnom stanju i na kome su primenjene mere zaštite na radu. Periodične preglede i ispitivanja propisanih oruđa za rad, koje mogu da vrše samo ovlašćene institucije, treba shvatiti kao društvenu kontrolu, analogno godišnjim tehničkim pregledima motornih vozila, da bi vozač, odnosno vlasnik vozila mogao da ga koristi samo ako je ono ispravno.

Kada se govori o obavezi preduzeća u vezi pravilnog održavanja oruđa za rad i instalacija, treba imati u vidu i odredbu u članu 55. ovog Zakona, po kojoj je rukovodeći radnik dužan da isključi iz upotrebe svako sredstvo rada, koje nije ispravno.

2. Članom 54a. direktor je dužan, između ostalog, da aktom potpiše sprovođenje i primenu drugih mera zaštite na radu za određene operacije rada, odnosno tehnološke postupke u cilju bezbednog rada. Nevažno je da li će taj akt biti u formi naređenja, odluke, pravilnika ili slično, ali je bitno da definiše do detalja način rada i mere koje se moraju primeniti tokom rada da bi isti bio bezbedan po izvršioce, odnosno radnike koji rade na ovim poslovima.

Zakonom o zaštiti na radu i podzakonskim propisima (opštim i posebnim), propisan je minimum normi, s tim da svako preduzeće, zavisno od specifičnosti u organizaciji i procesu rada, bliže propisuje dodatne norme zaštite na radu. Za sve mere zaštite, koje su u preduzeću propisane opštim aktom, direktor preduzeća propisuje i nači ostvarivanja tih mera. Na primer: propisi o zaštiti na radu nisu zabranili upotrebu drvenih, fasadnih i drugih skela, ali su brojna građevinska preduzeća svojim aktima to učinila. Neka preduzeća su za svoje potrebe konstruisala, izradila i koriste razne pomoćne konstrukcije - skele. U svim ovim slučajevima direktor je dužan da propiše način primene internih mera za bezbedan rad. Isto važi i za sve tehnološke operacije koje nisu obuhvaćene podzakonskim propisima iz oblasti zaštite na radu. Znači, direktor je dužan da propiše postupak rada i mere, odnosno norme za bezbedan rad.

3. Članom 54a. direktor je dužan da aktom propiše i način osposobljavanja radnika koji rade na poslovima zaštite na radu.

Kvalitet rada radnika na poslovima zaštite na radu, u velikoj meri zavisi od edukacije. Putem organizovanih stručnih savetovanja, predavanja i simpozijuma, kao i korišćenjem stručne literature, oni se uz rad stalno osposobljavaju i usavršavaju. Cilj ove odredbe je da direktor aktom utvrdi način osposobljavanja, kako ne bi dolazilo do osporavanja prava ovih radnika da prisustvuju stručnim predavanjima van preduzeća u toku radnog vremena. Radnici koji se bave zaštitom na radu moraju, pre svega, dobro da poznaju tehnološki proces, propise o zaštiti na radu, tehničke propise i JU standarde za tu oblast, a preko stručne literature i organizovanih savetovanja da proširuju i upotpunjuju znanja.

4. Članom 54a. direktor je dužan da aktom propiše i program o osposobljavanju radnika za bezbedan rad.

Sistem zaštite na radu u našoj Republici temelji se na:

- proizvodnji kvalitetnih oruđa za rad, njihovom održavanju, pravilnom rukovanju, i
- raspoređivanju radnika na odgovarajuća mesta rada i njihovom osposobljavanju za bezbedan rad.

Kvalitetno osposobljavanje radnika za bezbedan rad u direktnoj je zavisnosti od kvaliteta programa za osposobljavanje radnika (teorijsko i praktično) i kontrole ponašanja radnika na radnom mestu u pogledu pravilne primene propisanih mera, rukovođenja oruđem za rad, radnih postupaka i upotrebe sredstava i opreme lične zaštite.

Programom osposobljavanja radnika za bezbedan rad mora se početi od procesa rada, oruđa na kojima radnici rade, opasnih materija sa kojima radnici dolaze u dodir, vrste sredstava i opreme koju radnik koristi na svom radnom mestu. Program osposobljavanja treba da bude urađen i realizovan po nivoima obrazovanja i po zanimanjima (tesari, traktoristi, električari i slično). Pored zanimanja, preduzeće, odnosno direktor, prilikom donošenja programa, mora da uzme u obzir i sve specifičnosti i metode rada preduzeća. Kroz teorijski deo programa, radnik mora da vidi sebe na svom radnom mestu, sa svim okruženjem i uslovima pod kojima radi i prilagodi ponašanje tako da zaštiti, odnosno da shvati koje posledice mogu biti ako se toga ne pridržava.

Praktično osposobljavanje radnika ima izuzetan značaj za ukupnu zaštitu na radu, jer je to osposobljavnije na konkretnom oruđu za rad, pomoćnim napravama i za upotrebu sredstava i opreme lične zaštite, uz doslednu primenu postupka. Praktično osposobljavanje, po pravilu, treba da obavi neposredni rukovodilac (poslovođa, predradnik i sl.).

Da bi neposredni rukovodilac (poslovođa, predradnik i sl.) praktično osposobio radnika za bezbedan rad, pretpostavka je da je on sam osposobljen.

Preduzeće je dužno da, teorijski i praktično, osposobljava radnika za bezbedan rad, pre prvog raspoređivanja na radno mesto, kao i pri svakoj promeni radnog mesta, odnosno promeni u tehnološkom procesu, promeni supstanci i agenasa sa kojima radi, ili dolazi u dodir, promeni oruđa za rad i uređaja, ili drugih bitnih elemenata u procesu rada.

Posle teorijskog i praktičnog osposobljavanja preduzeće vrši proveru osposobljenosti radnika za bezbedan rad i evidentira je na propisan način.

Samo oni radnici koji na proveru pokažu dovoljan, odnosno propisan nivo znanja, u vezi zaštite na radu mogu biti raspoređeni na određeno radno mesto.

5. Članom 54a.pored ostalog, direktor je dužan i da utvrdi slučajeve i način provere radnika pod uticajem alkohola i drugih sredstava zavisnosti.

Svaki radnik za koga se posumnja da je, u toku rada, pod uticajem alkohola ili drugih sredstava zavisnosti, mora da se podvrgne proveru da li je pod uticajem istih.

Način provere, odnosno postupak utvrđivanja, da li je neko od radnika pod uticajem alkohola ili drugih sredstava zavisnosti, utvrđuje direktor aktom preduzeća. Alko-test se utvrđuje postupkom koji je utvrđen za vršenje takve provere propisima o bezbednosti saobraćaja.

Ako se testom ustanovi da je neko od radnika pod uticajem alkohola ili drugih sredstava zavisnosti, isti ne sme započeti, odnosno nastaviti rad.

Član 55.

Direktor, odnosno privatni poslodavac su odgovorni za sprovođenje i unapređivanje zaštite na radu.

Radnik koji organizuje ili rukovodi procesom rada (upravnik pogona, šef gradilišta, poslovođa i dr.), odnosno privatni poslodavac (u daljem tekstu: odgovorni radnik) u skladu sa kolektivnim ugovorom svaki u svom delokrugu, odgovorni su za sprovođenje zaštite na radu, a naročito:

1. da se radnik raspoređuje na mesto rada na kome su sprovedene mere zaštite na radu;

2. da se radniku poveravaju zadaci koji neće imati štetne posledice na njegovo zdravstveno stanje i bezbednost;

3. da pristup zonama gde postoji opasnost mogu da imaju samo radnici kojima su data odgovarajuća uputstva;

4. da se na radna mesta sa posebnim uslovima rada raspoređuje radnik za koga je na propisan način utvrđeno da ispunjava posebne uslove, odnosno da se radniku koji posebne uslove ne ispunjava zabrani dalji rad na radnom mestu sa posebnim uslovima rada;

4a. da se radniku može dati na upotrebu oruđe za rad, sredstva i oprema lične zaštite i opasne materije samo ako je obezbeđena dokumentacija propisana ovim zakonom;

4b. da se radniku na upotrebu može dati oruđe za rad i instalacije samo ako je prethodno utvrđena njihova ispravnost na način i po postupku propisanim ovim zakonom;

4v. da radnik može da radi samo u radnoj sredini gde su hemijske i fizičke štetnosti u dozvoljenim granicama;

5. da se sredstva rada, odnosno sredstva zaštite isključe iz upotrebe, ako su neispravna i ako zbog nastalih promena ugrožavaju život ili zdravlje radnika;

6. da se sredstva rada, odnosno sredstva i oprema lične zaštite koriste prema njihovoj nameni da ih upotrebljavaju, samo radnici kojima su poverena;

7. da se za vreme rada ne uživa alkohol ili druga sredstva zavisnosti, da radnik koji je pod uticajem alkohola ili drugih sredstava zavisnosti bude udaljen sa rada i da se ne puši na mestima gde to nije dozvoljeno;

8. da pri raspoređivanju radnika na mesto rada upozna radnika sa opasnostima, štetnostima i merama zaštite na radu;

9. da zabrani rad radniku koji se ne pridržava propisanih mera zaštite na radu i uputstva i koji ne koristi sredstva i opremu lične zaštite, ili odbije da postupi po uputstvu za bezbedan rad;

9a. da zabrani rad radniku koji nije osposobljen za bezbedan rad;

9b. da zabrani rad radniku koji se nije podvrgao lekarskom pregledu, ili je lekarskim pregledom utvrđeno da ne ispunjava uslove u pogledu zdravstvene sposobnosti.

Odgovorni radnik je dužan da preduzima i druge propisane mere zaštite na radu u skladu sa zakonom i kolektivnim ugovorom.

OBAVEZE DIREKTORA I DRUGIH RUKOVODILACA NA OSTVARIVANJU ZAŠTITE NA RADU

1. OBAVEZE DIREKTORA

Zakon o zaštiti na radu ne definiše konkretne mere i aktivnosti koje je direktor preduzeća dužan da preduzima u vezi sa zaštitom na radu. Umesto toga, Zakon samo utvrđuje odgovornost direktora (poslodavca), za ostvarivanje i unapređivanje zaštite na radu. Direktor preduzeća je, drugim rečima, "generalno odgovoran". A pošto ostvarivanje i unapređivanje zaštite na radu sastoji u doslednoj i efikasnoj primeni propisanih i opštepriznatih mera, odgovornost za njihovu primenu pada na direktora preduzeća.

Odgovornost direktora nije ista u svim preduzećima, u pogledu uređivanja zaštite na radu. Direktor preduzeća koji ima organizovan sindikat, pored akta koje je dužan sam da donese, dužan je da pokrene inicijativu i zajednički sa sindikatom zaključi pojedinačni ugovor o zaštiti na radu (član 30, 51. i ovaj član Zakona). Direktor preduzeća, u kome nije organizovan sindikat, u skladu sa odredbom člana 1. stava 4. ovog Zakona, dužan je da sva pitanja iz oblasti zaštite na radu uredi opštim aktom.

Razume se, neposredna primena, odnosno organizacija i odgovornost za neposrednu primenu propisa i mera zaštite na radu pada na:

- druge rukovodeće radnike, koji organizuju i li rukovode procesom rada (upravnike pogona, šefove gradilišta, poslovođe i dr. po članu 54. stav 2, članu 55. stav 2. i 3, i članu 57. ovog Zakona);

- radnike koji obavljaju stručne poslove zaštite na radu (vidi član 37. ovog Zakona);

- radnike - neposredne izvršioce poslova (vidi članove 50,52,53. stav 1,56,57,58. i 59. ovog Zakona).

Kada se govori o odgovornosti svih radnika i direktora preduzeća, za sprovođenje mera zaštite na radu, treba imati u vidu odredbu člana 101. stav 1. tačka 4. Zakona o radnim odnosima ("Službeni glasnik RS", br. 55/96), da se izriče mera prestanka radnog odnosa radniku, ako radnik povredi propise i ne preduzima mere zaštite na radu.

Zakon o zaštiti na radu je, ovim kategorijama radnika, determinisao konkretne zadatke i poslove, odnosno odgovornosti za sprovođenje propisa i mera zaštite na radu.

Međutim, direktor preduzeća je odgovoran i za primenu propisa i mera zaštite na radu, koji su u delokrugu pomenutih organizatora procesa rada i drugih radnika. Ovo ne samo što prema Zakonu o preduzećima (vidi član 63, "Službeni list SRJ", br.29/96), "direktor organizuje i vodi preduzeće, i stara se o zakonitostima rada preduzeća i odgovara za zakonitost preduzeća". Direktor preduzeća je odgovoran i zbog toga što radnici, u čijem su delokrugu obaveze i odgovornost za primenu propisa i mera zaštite na radu, za svoj rad odgovaraju direktoru preduzeća. Direktor preduzeća, naime, ima određena ovlašćenja prema tim radnicima, koja se sastoje u njegovom ovlašćenju: o prijemu na rad svih radnika, pa i radnika organizatora procesa rada, o njihovom raspoređivanju na drugo radno mesto, o njihovoj disciplinskoj odgovornosti, o prestanku radnog odnosa i o drugim pravima, obavezama i odgovornostima, po Zakonu o radnim odnosima.

2. OBAVEZE I ODGOVORNOSTI RADNIKA KOJI ORGANIZUJU ILI RUKOVODE PROCESOM RADA (ODGOVORNI RADNICI)

Za razliku od direktora preduzeća, čija je odgovornost utvrđena za uređivanje i sprovođenje Zakona i propisa donetih po osnovu njega, kao i Zakona o preduzeću po osnovama rukovođenja preduzeća i zakonitosti rada preduzeća, drugi (odgovorni radnici) odgovaraju za sasvim konkretne obaveze po odredbama ovog člana.

Obaveze za radnike koji organizuju ili rukovode procesom rada, na sprovođenju propisa o zaštiti na radu, su konkretno utvrđene odredbom ovog člana, tako što su svi radnici, svaki u svom delokrugu rada, dužni da preduzimaju odgovarajuće mere kojima se obezbeđuje puna sigurnost na radnom mestu.

Propisane postojeće obaveze, definisane u devet tačaka, kroz izmenu i dopunu Zakona propisane su sa još novih pet obaveza:

4a. da se radniku može dati na upotrebu oruđe za rad, sredstva i oprema lične zaštite i opasne materije samo ako je obezbeđena dokumentacija propisana ovim zakonom;

4b. da se radniku na upotrebu može dati oruđe za rad i instalacije samo ako je prethodno utvrđena njihova ispravnost na način i po postupku propisanim ovim zakonom;

4v. da radnik može da radi samo u radnoj sredini gde su hemijske i fizičke štetnosti u dozvoljenim granicama;

9a. da zabrani rad radniku koji nije osposobljen za bezbedan rad;

9b. da zabrani rad radniku koji se nije podvrgao lekarskom pregledu, ili je lekarskim pregledom utvrđeno da ne ispunjava uslove u pogledu zdravstvene sposobnosti.

Pored mera propisanih ovim članom, odgovorni radnik je dužan da preduzima druge propisane i opštepriznate mere zaštite na radu, u skladu sa Zakonom i podzakonskim propisima.

Ako odgovorni radnik ne preduzima propisane mere zaštite na radu i ne sprovodi propisane obaveze ovim članom, pored disciplinske odgovornosti zbog činjenja teže povrede na radu, u slučaju da je došlo do pogibije ili povređivanja radnika, odgovorni radnik, u skladu sa odredbom člana 90. Krivičnog zakona Republike Srbije, čini i krivično delo sankcionisano zatvorom do jedne godine.

Član 56.

Radnik pod uticajem alkohola i drugih sredstava zavisnosti ne sme započeti, odnosno nastaviti rad.

Radnik je dužan da se podvrgne proveru da li je pod uticajem alkohola ili drugih sredstava zavisnosti u slučajevima i na način utvrđen aktom preduzeća.

Proveru da li je radnik pod uticajem alkohola vrši preduzeće upotrebom alko - testa, po postupku koji je utvrđen za vršenje takve provere propisima o bezbednosti saobraćaja.

ZABRANA RADA RADNIKU KOJI JE POD UTICAJEM ALKOHOLA I DRUGIH SREDSTAVA ZAVISNOSTI

U cilju sprečavanja konzumiranja alkohola i drugih sredstava zavisnosti u vreme rada, Zakonom se zabranjuje rad radniku pod uticajem takvih sredstava. Naime, Zakon zabranjuje da radnik pod uticajem alkohola i drugih sredstava zavisnosti započne, odnosno nastavi rad na radnom mestu. O tome se u preduzeću stara odgovorni radnik koji je ovlašćen da:

- preduzima odgovarajuće mere kontrole da se za vreme rada ne uživaju alkohol ili druga sredstva zavisnosti;
- radnika pod uticajem alkohola ili drugih sredstava zavisnosti udalji sa radnog mesta.

Radi utvrđivanja da li je radnik pod uticajem alkohola ili drugih sredstava zavisnosti, Zakon o zaštiti na radu je utvrdio:

- obavezu svakog radnika za koga se posumnja da je pod uticajem alkohola ili drugih sredstava zavisnosti da se podvrgne proveru na način utvrđen aktom preduzeća. Za uređivanje slučajeva i načina provere zadužen je direktor preduzeća članom 54a. Zakona o zaštiti na radu. Direktor je dužan da odlukom ili sličnim aktom iz svoje nadležnosti, uredi slučajeve kada se pristupa proveru, kao i način provere. Pomenutim aktom, potrebno je da su imenovane funkcije, službe, referenti i slično za izvođenje provere. Važno je napomenuti da radnici moraju biti informisani o konsekvencama u slučaju odbijanja provere alkoholisanosti.

Član 57.

Radnik i odgovorni radnik iz člana 55. ovog zakona, koji se ne pridržava utvrđenih mera zaštite na radu i propisanih obaveza u smislu ovog zakona čini težu povredu radne obaveze.

ODGOVORNOST RADNIKA ZA NEPOŠTOVANJE MERA ZAŠTITE NA RADU

Ovim članom propisana je odgovornost radnika za nepoštovanje propisanih mera zaštite na radu, i to kako za radnike neposredne izvršioce, tako i za odgovorne radnike u preduzeću.

Ovi radnici čine težu povredu radne obaveze, ako se ne pridržavaju utvrđenih mera zaštite na radu i obaveza propisanih Zakonom o zaštiti na radu. Težu povredu radne obaveze čini:

a) Neposredni izvršilac radnih operacija ako se ne pridržava utvrđenih mera zaštite na radu i obaveza propisanih Zakonom o zaštiti na radu, to jest:

- ako ne radi sa punom pažnjom, ako ne rukuje pravilno oruđima za rad, opasnim materijama - ne postupa po uputstvu proizvođača, odnosno po uputstvu za bezbedan rad koje je utvrdilo preduzeće, ako se ne stara o sprovođenju i unapređivanju zaštite na radu, ako sredstva i opremu lične zaštite ne koristi namenski, ne rukuje po uputstvu proizvođača i ne održava ih u ispravnom stanju (vidi član 50. Zakona o zaštiti na radu i komentar uz taj član);

- ako pre početka rada na radnom mestu, na koje je raspoređen, ne upozna propise i mere zaštite na radu i ako se ne podvrgne proveri osposobljenosti za bezbedan rad (vidi član 38. do 42. i 52. Zakona o zaštiti na radu i komentar uz te članove);

- ako radi na mestu pod posebnim uslovima rada, a ne podvrgne se prethodnom ili periodičnom lekarskom pregledu na koji ga upućuje preduzeće (vidi član 32, 33, 35. i 53. Zakona o zaštiti na radu i komentar uz te članove);

- ako ne obavesti odgovornog radnika o kvarovima ili drugim nedostacima koji bi mogli da ugroze bezbednost na radu (vidi član 54. Zakona o zaštiti na radu i komentar uz taj član);

- ako na drugi način povredi propise ili ne preduzima mere zaštite na radu (vidi član 101. stav 1. tačka 4. Zakona o radnim odnosima - "Službeni glasnik RS", br.55/96);

b) odgovorni radnik ako se u svom delokrugu ne pridržava utvrđenih mera zaštite na radu, odnosno ako ne izvršava obaveze koje su utvrđene Zakonom o zaštiti na radu (vidi član 55. stav 2. tačka 1. do 96. i stav 3. pomenutog Zakona i komentar uz taj član).

Član 58.

Radnik ima pravo da odbije da radi kad smatra da mu pretila neposredna opasnost po život ili zdravlje zbog toga što nisu sprovedene propisane mere zaštite na radu sve dok se ne sprovedu propisane mere zaštite na radu.

Radnik ima pravo da odbije da radi na oruđu za rad na mehanizovani pogon na kojem nisu postavljene propisane zaštitne naprave.

PRAVO NA ODBIJANJE RADA

1. Ako radniku pretila neposredna opasnost po život ili zdravlje zbog neprimenjivanja propisanih mera zaštite na radu, on ima pravo da odbije da radi (član 58. i 59. Zakona o zaštiti na radu).

Pravo radnika da odbije da radi pod rizičnim uslovima traje sve dok se ne promene odgovarajuće mere zaštite na radu, odnosno dok se ne otkloni opasnost po život i zdravlje.

Neposredna opasnost po život i zdravlje, zbog toga što nisu primenjene mere zaštite, postoji ako se radnik na radu nalazi u tako kritičnim okolnostima da one neposredno i ozbiljno ugrožavaju njegov život, odnosno zdravlje, kao na primer: opasnost od pada čelične konstrukcije platformi zbog korozije osnovnog materijala, opasnost od proboja agresivnog fluida zbog propuštanja zavarenih spojeva na cevima, opasnost od dotrajale i neobezbeđene električne i druge instalacije, opasnost od zahvatanja ekstremiteta pokretnim delovima oruđa za rad, opasnost od pada teških predmeta koji se nalaze u blizini radnika, opasnost od velike koncentracije hemijskih

štetnosti (štetnih gasova, para, aerosola - magle, dimova, prašine), štetnih zračenja, buke, vibracija, nepovoljne mikroklimе (temperatura vazduha, relativna vlažnost, strujanje vazduha), neobezbeđenosti radnika odgovarajućim sredstvima i opremom lične zaštite života i zdravlja, kao i druge slične okolnosti.

Koristeći pravo da u uslovima ugroženosti života i zdravlja odbije da radi, radnik o tome obaveštava neposrednog rukovodioca u preduzeću.

Odgovorni rukovodilac je dužan da preduzme odgovarajuće mere otklanjanja postojećih opasnosti, odmah po saopštenju radnika da je odbio da radi.

2. Zakonom je utvrđeno i pravo radnika da odbije da radi na oruđu za rad na mehanizovani pogon, na kome nisu postavljene propisane zaštitne naprave (vidi član 58. stav 2. Zakona o zaštiti na radu).

Pravo odbijanja rada na osnovu neposredne opasnosti po život i zdravlje, radnik koristi kada oceni da na mestu rada:

- 1) nisu primenjene propisane mere zaštite na radu, i
- 2) ako zbog toga pretil neposredna opasnost po život i zdravlje.

Međutim, pravo odbijanja rada na osnovu nepostojanja propisanih zaštitnih naprava na oruđu za rad na mehanizovani pogon, radnik koristi, ako na tom oruđu nisu postavljane propisane zaštitne naprave; naime za odbijanje rada na tom osnovu nije neophodno da radnik oceni da mu pretil neposredna opasnost po život ili zdravlje; takva opasnost se pretpostavlja, zato što zaštitne naprave nisu postavljene.

Odbijanje rada na ovom osnovu i otklanjanje nedostataka koji su bili razlog za odbijanje, vrši se na isti način kao i pri odbijanju rada na osnovu postojanja neposredne opasnosti po život i zdravlje.

3. Utvrđivanjem prava radnika da odbije rad kada mu pretil neposredna opasnost po život ili zdravlje, odnosno, kada na oruđu za rad na mehanizovani pogon nisu postavljene propisane zaštitne naprave, zakonodavac je hteo da zaštiti radnika na svaki način, čak i odbijanjem rada sve dok se na radnom mestu ne primene propisane mere zaštite na radu.

4. Kada dođe do odbijanja rada u navedenim okolnostima, radniku dok ne radi (dok se na mestu rada, odnosno na oruđu ne primene propisane mere zaštite na radu) pripada pravo na naknadu zarade. Ovo pravo radnik ostvaruje u skladu sa kolektivnim ugovorom (vidi član 34. stav 1. tačka 1. Opšteg kolektivnog ugovora - "Službeni glasnik RS", br.22/97).

Pravo na naknadu zarade radnik ostvaruje samo ako, za vreme dok ne radi na svom radnom mestu, nije raspoređen na neko drugo radno mesto. Ako je radnik, privremeno, raspoređen na drugo mesto, on ostvaruje zaradu radom na tom radnom mestu, s tim što ona ne sme da bude nepovoljnija od zarade koju bi ostvario na radnom mestu na kome je odbio rad.

Član 59.

Kada radnik odbije da radi zbog toga što smatra da mu pretil neposredna opasnost po život i zdravlje, a preduzeće smatra da postupak radnika nije opravdan, dužni su da odmah izveste nadležnu inspekciju rada.

Radi ostvarivanja prava na zaštitu na radu, kao i ako se ne postupi po obaveštenju u smislu člana 54. ovog zakona, radnik ima pravo da podnese zahtev za zaštitu prava nadležnom organu u preduzeću.

Radnik ima pravo da podnese zahtev za zaštitu prava nadležnoj inspekciji rada ako se po zahtevu iz stava 2. ovog člana ne postupi u roku od osam dana, ili ako radnik smatra da tražene mere zaštite nisu sprovedene u smislu propisa o zaštiti na radu, odnosno kolektivnog ugovora, ili da je zabrana rada iz člana 55. stav 2. tačka 4. i 9. ovog zakona neosnovano izrečena.

INTERVENCIJA INSPEKCIJE POVODOM ODBIJANJA RADA I ZAŠTITE PRAVA RADNIKA

Pravo da radnik odbije da radi, ako mu objektivno pretil neposredna opasnost po život ili zdravlje zbog toga što nisu sprovedene propisane mere zaštite na radu, utvrđeno je odredbom člana 34. stav 3. Zakona o osnovama radnih odnosa. Detaljnije je odredba razrešena ovim članom Zakona o zaštiti na radu.

1. Intervencija inspekcije povodom odbijanja rada radnika

Kada radnik odbije da radi zbog toga što mu pretil neposredna opasnost po život ili zdravlje, odnosno kada na oruđu za rad na mehanizovani pogon nisu postavljene propisane zaštitne naprave, i o tome obavesti nadležnog rukovodećeg radnika, preduzeće je dužno da promeni propisane mere zaštite na radu; dakle, da postojeće opasnosti, odnosno nedostatke otkloni.

Međutim, ako u preduzeću smatraju da postupak radnika nije opravdan, dužni su da o tome izveste nadležnu inspekciju rada. U tom slučaju, inspektor rada se javlja kao "arbitar", koji treba da reši "spor" između radnika i preduzeća.

Zato, inspektor rada, odmah po prijemu izveštaja, čini uviđaj na licu mesta i utvrđuje pravo stanje stvari. Shodno utvrđenom stanju, na "spornom" mestu rada, inspektor rada, u skladu sa ovlašćenjem, preduzima jednu od sledećih mera:

a) naređuje preduzeću da primeni propisane mere zaštite na radu, radi otklanjanja opasnosti i nedostataka, ako utvrdi da je radnik pravilno postupio i da na mestu rada postoji opasnost po život i zdravlje, jer takve mere nisu primenjene, ili da zabrani rad na ugroženom radnom mestu dok se ne primene propisane mere zaštite na radu;

b) obaveštava radnika i preduzeće o tome da postupak radnika nije opravdan, ako utvrdi da je odbijanje rada radnika neosnovano, jer na mestu rada ne postoje opasnosti po život ili zdravlje radnika, odnosno, ako su na oruđu za rad na mehanizovani pogon postavljene zaštitne naprave.

2. Poštovanje prava radnika na zaštitu na radu u preduzeću

Radnik ima pravo da, od nadležnog organa u preduzeću (poslovnog organa, organa upravljanja i dr.), zahteva poštovanje prava zaštite na radu. Takve zahteve radnik može podneti:

- zbog uskraćenog prava na zaštitu na radu uopšte, i
- ako u preduzeću ne uvažavaju obaveštenje radnika o zapaženim kvarovima i nedostacima, koji bi mogli ugroziti bezbednost na radu, dakle, ako odgovarajući rukovodilac (odgovorni radnik), kome je radnik prijavio kvarove i nedostatke, ne preduzme odgovarajuće mere za njihovo otklanjanje (vidi član 54. Zakona o zaštiti na radu).

3. Prava radnika na zaštitu na radu pred inspekcijom rada

Pored zahteva za poštovanje prava na zaštitu na radu nadležnom organu u preduzeću, radnik ima pravo da takav zahtev podnese i nadležnoj inspekciji rada.

Zahtev organu inspekcije rada radnik može podneti:

1. ako se nadležni organ u preduzeću, kome je radnik podneo zahtev za ostvarivanje prava na zaštitu na radu ne odazove takvom zahtevu, u roku od osam dana od dana podnošenja.

2. ako smatra da tražene mere zaštite na radu nisu promenjene po propisima o zaštiti na radu, odnosno po kolektivnom ugovoru, i

3. ako smatra da je zabrana rada, po članu 55. stav 2. tačka 4. i 9. Zakona o zaštiti na radu, neosnovano izrečena; dakle, da nije postojao osnov da odgovorni rukovodilac (odgovorni radnik) zabrani radniku;

- dalji rad na radnom mestu pod posebnim uslovima rada zbog toga što ne ispunjava te uslove (član 55. stav 2. tačka 4. Zakona o zaštiti na radu),

- rad zbog nepridržavanja propisanih mera zaštite na radu i uputstva, odnosno zbog nekorišćenja sredstava i opreme lične zaštite, ili odbijanja da postupi po uputstvu za bezbedan rad (član 55. stav 2. tačka 9. Zakona o zaštiti na radu).